

POZNAJEMO LI SVOJ JEZIK

KOLIKO IMA SUFIKASA U IMENIČKOJ TVORBI?

Prije nego nastavite čitati ovaj članak, pokušajte sami odgovoriti na pitanje u naslovu. Jasno je da ne možete odgovoriti točno, ali pokušajte bar pogoditi.

Sustavno proučavanje suvremene tvorbe hrvatskoga književnog jezika, a to znači proučavanje tvorbenih (motiviranih) riječi koje su bar jedanput upotrijebljene od 1860. g. do danas pokazuje da ima pet stotina i dva sufiksa. Dakako da bi drugačijom interpretacijom tih riječi ili obilnijom gradom taj broj bio drugačiji, ali ne bi u bitnome. Većina je sufikasa na tvorbenom rubu ili tvorbi pripada više formalno nego stvarno jer je velika većina sufikasa veoma slabo plodna ili je neplodna (412 ili 82 %). Ima ih kojima je načinjena samo jedna riječ jedanput upotrebljena, npr. *-ičetina* u *ličnostičētina* (I. Kušan, Toranj, Zagreb, 1970, str. 43) ili samo jedna, ali češća riječ, npr. *-bač* u *zelēmbāč*, *-čaga* u *ripcaga*, *-erda* u *ručērda*.

Drugi su sufiksi plodni i čak veoma plodni, mnogima je načinjeno na stotine riječi, npr. sufiksima *-(a)c*, *-(j)anin*, *-ica*, *-ina*, *-ka*, *-ost*, ili su s kojih drugih razloga značajni za tvorbeni sustav. Takvih sufikasa ima 90 ili 18%. Nije vjerojatno da je izvan popisa ostao koji od takvih sufikasa.

Najduži je sufiks *-ovljančanin*, ima deset glasova, a njime je tvorena riječ *Mostovljančanin*, etnik mjesta *Gornji Mosti* u bjelovarskoj općini, ali je od njega običniji etnik *Mostovljanec*, što bi književno bilo *Mostovljanac*.

S devet glasova nema ni jednoga sufiksa, sa osam ima nekoliko, *-čančanin*, *-jančanin*, *-jarčanin* . . ., ali svi dolaze u etnicima. U općim riječima najduži sufiksi imaju sedam glasova, npr. *-ičetina* u *ličnostičētina*, *-ov-*

ština u *dogodovština*, *-ijacija* u *denuncijācija*, *diferencijācija*, *-ijatura* u *klavijatūra* (red tipaka u klavira).

Ako izuzmemo nulte sufikse jer oni nemaju glasovnog izraza dolaze u riječima kao *gūk*, *nōgomēt*), najkraći su sufiksi koji se sastoje samo od samoglasnika *-a*, *-e*, *-o* (*kūma*, *Māte*, *ūjo*). Mnogi lingvisti *-a*, *-e*, *-o* i ne smatraju sufiksima, nego nastavcima (gramatičkim morfemima, fleksemima), a takve riječi da su izvedene nultim sufiksima. Kako ima valjanih razloga da ih smatramo sufiksima (kumulacija značenja: *-a*, *-e*, *-o* imaju i tvorbeno i morfološko značenje), možemo ih ubrojati u sufikse.

Imeničkoga sufiksa od samo jednoga suglasnika nema jer svi sufiksi osim *-st* imaju bar jedan samoglasnik, a *i -st* je sufiks više formalne naravi nego tvorbene. Dolazi u riječima *īspovijēst*, *pripovijēst*, *zāpovijēst* izvedenih od prezentskih osnova glagola *īspovijēdati*, *pripovijēdati*, *zāpovijēdati* nakon gubljenja *d*. Takva bi bila i imenica *vlast* od *vladati*, a kako ona izaziva pitanja i u nastavi, o njoj ćemo pisati posebno.

Većina sufikasa počinje samoglasnikom (356 ili 70,92%), a od 144 koji počinju suglasnikom (dva se nulta sufiksa ovdje ne broje), 45 (ili 8,96%) počinju sa *j*, a ono se u tvorbi smjenjuje po jotacijskim pravilima. Ostalih suglasničkih ostaje 99 (ili 19,72%). Sufiksi koji počinju suglasnicima najčešće počinju jednim suglasnikom, rijetko dvama, a trima samo sufiks *-stvo*.

Od velikoga broja sufikasa različitoga glasovnoga sastava samo ih se dvadesetak glasovno podudara s riječima: *-anica*, *-ovca*, *-aga*, *-ljaga*, *-jaja*, *-lija* . . .

Zanimljiva bi bila usporedba sa sufiksima u drugim slavenskim jezicima, ali nema sličnih podataka osim za češki jezik. U djelu Daneš-Dokulil-Kuhař, *Tvoření slov v češtinič*, 2 (Substantiva), Prag, 1967, nalaze se 432

-a	-jaga	-aljka	-otina	-njava	-ičić	-ač(a)k	-atelj	-on	-itis
-ba	-ljaga	-iljka	-jotina	-eza	-olić	-eč(a)k	-itelj	-un	-alitiš
-idba	-uljaga	-anka	-ština	-iza	-ušić	-ič(a)k	-ilj	-(a)nj	-uš
-oba	-uga	-čanka	-inština	-oza	-utić	-ad(a)k	-ulj	-o ₁	-aš
-ca	-čuga	-janka	-uština	-aža	-ević	-j(a)k	-iz(a)m	-o ₂	-jaš
-ica	-juga	-štanka	-ovština	-uža	-jević	-elj(a)k	-ioniz(a)m	-co	-kaš
-čica	-jeha	-enka	-utina	-(a)c	-ović	-ulj(a)k	-im	-jo	-ionaš
-ajica	-juha	-inka	-vina	-ič(a)c	-iković	-julj(a)k	-m	-ko	-njaš
-lica	-ja	-alinka	-aviua	-j(a)c	-ad	-anj(a)k	-ijan	-ajko	-iš
-alica	-aja	-arka	-javina	-aj(a)c	-and	-enj(a)k	-kan	-lo	-oš ₁
-elica	-jaja	-jarka	-evina	-ej(a)c	-id	-er(a)k	-išan	-alo	-oš ₂
-ilica	-ija ₁	-eska	-jevina	-oj(a)c	-e ₁	-or(a)k	-utan	-ilo	-aroš ₂
-olica	-ija ₂	-uška	-ovina	-l(a)c	-e ₂	-ur(a)k	-az(a)n	-ovilo	-uš
-uljica	-cija	-juška	-ajna	-al(a)c	-ce	-uš(a)k	-en ₁	-mo	-at
-nica	-ijacija	-avka	-ona	-el(a)c	-ice	-at(a)k	-en ₂	-no	-ijat
-anica	-icija	-ovka	-arna	-il(a)c	-ance	-et(a)k	-in	-ino	-ikat
-enica	-ancija	-la	-nja	-elj(a)c	-ence	-it(a)k	-in	-ro	-et ₁
-ilnica	-encija	-lja	-anja	-an(a)c	-ašce	-ot(a)k	-elin	-so	-et ₂
-onica	-čija	-alja	-obanja	-jan(a)c	-ešce	-ut(a)k	-anin	-šo	-itet
-ionica	-adija	-elja	-inja	-šćan(a)c	-če	-āk	-čanin	-eto	-it
-arnica	-urdija	-kelja	-kinja	-išćan(a)c	-iče	-čāk	-ičanin	-evo	-ant
-urnica	-džija	-ilja	-otinja	-ijau(a)c	-anče	-šćāk	-ančanin	-ivo	-ijant
-ušnica	-adžija	-ulj	-onja	-itan(a)c	-enče	-išćāk	-čančanin	-ovo	-tant
-ovuica	-edžija	-ima	-ara	-en(a)c	-inče	-jāl	-jančanin	-stvo	-ent
-njica	-agija	-na	-jara	-in(a)c	-unče	-ljāk	-ovljančanin	-anstvo	-ot
-arica	-lija	-ana	-eskara	-vin(a)c	-če	-njāk	-inčanin	-instvo	-st
-urica	-alija ₁	-obana	-uskara	-on(a)c	-ašće	-injak	-arčanin	-aštvo	-est
-ašica	-alija ₂	-ijana	-enjara	-uu(a)c	-je	-štāk	-jarčanin	-zo	-ist
-ušica	-ilija	-ična	-endra	-anj(a)c	-le ₁	-ik	-evčanin	-ar	-ost
-jetica	-ajlija	-ina ₁	-ijera	-čanj(a)c	-le ₂	-ik	-ovčanin	-čar	-kost
-otica	-olija	-ina ₂	-ura	-ar(a)c	-evlje	-aik	-čanin	-ičar	-nost
-vica	-jurlija	-bina	-dura	-jar(a)c	-ovlje	-nik	-ičanin	-ničar	-ut
-avica	-auija	-čina	-jura	-er(a)c	-nje	-anik	-šćanin	-jančar	-eut
-ovica	-arija	-ačina	-tura	-or(a)c	-enje	-janik	-janin	-čar	-av ₁
-ovca	-erija	-jačina	-atura	-uš(a)c	-jenje	-enik	-ijanin	-jar	-av ₂
-ača	-merija	-ičina	-ijatura	-ev(a)c	-inje	-benik	-ljanin	-lar	-ov
-jača	-orija	-ščina	-esa	-ov(a)c	-linje	-onik	-eljanin	-ionar	-ez
uljača	-urija	-alina	-isa	-kov(a)c	-ište	-arnik	-evljanin	-tar	-ež ₁
-njača	-sija	-olina	-ša	-ikov(a)c	-lište	-išnik	-ovljanin	-ušar	-ež ₂
-ača	-esija	-nina	-eša	-ac	-elište	-avnik	-anjanin	-er	-jež
-oča	-osija	-arina	-iša	-ic	-ilište	-ovnik	-janjanin	-ander	-iž
-da	-ka	-urina	-ušn	-ač ₁	-ovište	-atik	-aranin	-ijer	-θ ₁
-ada	-aka	-čurina	-kuša	-ač ₂	-ljag	-etik	-jaranin	-ioner	-θ ₂
-ijada	-ačka	-jurina	-ta	-ljač	-ing	-ok	-oranin	-ater	
-enda	-ika	-esiuua	-eta	-ič	-uh	-luk	-ašanin	-it	
-irenda	-jika	-usina	-ota	-oč	-juh	-al	-štanin	-or	
-erda	-ljika	-ešina	-ista	-ač	-aj	-(a)lj	-vanin	-tor	
-urda	-atika	-ješina	-osta	-bač	-jaj	-alj	-ežanin	-ator	
-jurda	-etika	-ušina	-va	-dač	-ljaj	-elj ₁	-arin	-ikator	
-aga	-ojka	-etina	-ava	-ič	-arij	-elj ₂	-ašin	-itor	
-čaga	-alka	-ičetina	-java	-čić	-(a)k	-telj	-etin	-ur	

imenička sufiksa, ali bi u potanjem poredbenom proučavanju bilo zanimljivo usporedivati samo plodne sufikse.

Sigurno je da bi se iz pregleda svih sufikasa mogli izvući i drugi zanimljivi podaci, ali i ovo dovoljno pokazuje da je svijet naše tvorbe raznovrstan i zanimljiv.

Da bismo imali potpun pregled i podlogu za eventualna provjeravanja i ispitivanja na 147. str. dan je popis svih sufikasa poredanih odostražnim abecednim poretkom. Plodni ili za tvorbeni sustav značajniji sufiksi tiskani su kosim slovima.

Stjepan Babić

OSVRTI

NEOBIČNA LENIZACIJA TIP KASETA > KAZETA, BASEN > BAZEN

V. Vratović u *Jeziku* (god. 27, str. 160) govori o normiranju izgovora riječi *kaseta*. *kasetofon* budući da se javlja i izgovor *kazeta*, *kazetofon*. Lijepo je istakao kako svi evropski narodi koji su preuzeli ovu riječ (tal. *cassetta* > franc. *cassette* <14. st.> > njem. *Kassette* <18. st.> i sl.) izgovaraju intervokalno *s* kao *s*, a ne kao *z*. Prema tome bi trebala i naša norma biti *kaseta*, *kasetofon*. Međutim ja se sjećam od najranijeg djetinjstva da je u našoj kući (Krašić) bilo *kaseta* (omanje kutije, lijepo izrađene izvana, od metala, služile su za listove, dragocjenosti i sl.) i uvijek smo ih zvali *kazeta*. Prema tome u Hrvatskoj, barem što se tiče sjeverne Hrvatske, govori se *kazeta* već dosta dugo (v. niže potvrdu za mađarski). Kasete takva tipa zabilježene su u njemačkom od 18. stoljeća (Veigand-Hirt navodi godinu 1773. kao najraniju za potvrdu ovog galicizma u njemačkom). Pita se kako dolazi do ove lenizacije u ovoj riječi (pretvaranje bezvučnog *s* u zvučno *z*). Prije nego se odgovori na ovo pitanje, treba navesti da ima još tuđica u našem jeziku koje u odnosu na ishodišni jezik pokazuju lenizaciju intervokalnog *s*. To su *bazen* prema njem. *Bassin* < franc. *bassin*, *fazona* prema njem. *Fasson* < franc. *façon*, odatle i *fazonirati*, *fazoniranje* (za potvrde v. B. Franolić, *Les mots*

d'emprunt français en Croatie, Pariz 1976, s. v.) Riječ *bazen* bilježi Šeringer u prvom izdanju svoga rječnika (1899. g. 1901 g.). Budući da u našem jeziku ove vrsti lenizacije nema, naravno je da je imamo pripisati nekom stranom utjecaju. Taj strani utjecaj je austrijsko-bavarski dijalekat preko kojega mnogi germanizmi ulaze u naš jezik. Taj dijalekat labavo izgovara i zvučne i bezvučne konsonante, pa prema tome mi njihov labavi izgovor međuvokalnog *s* čujemo kao *z* (v. M. Trivuuac, *Nemački uticaji u našem jeziku*, Beograd, 1937, str. 78, bilješka). Odatle dakle u našem jeziku *bazen*, *fazona*, *fazonirati* i, dakako, *kazeta*. Tim putem dolazi riječ u obliku *kazetta* i u mađarski jezik gdje je u tom obliku zabilježena već 1865 (v. *A magyar nyelv történeti-etmológiai szótára* sv. II, 1970, s. v. *kazetta*). Napominjem da se u našoj kući od djetinjstva govorilo i *gezims* za *gesims* < njem. *Gesims* (cf. H. Striedter-Temps, *Deutsch Lehwörter im Serbokroatischen*, Berlin 1958, str. 59—61).

Sada i malo o normiranju. Budući da smo potpuno prihvatili »austrijski« izgovor *bazen* i *fazona*, *fazoniranje*, mislim da bi se za *kazetu*, ako već prihvatimo da je izgovor *kaseta* dobar, mogli prihvatiti prijedlog da u hrvatskom književnom jeziku mogu supostojati oba oblika: i *kazeta* i *kaseta* (*kazetofon* i *kasetofon*).

Valentin Putanec